

БАЛІЗА

Усе почалось у 2017 році. Моя бабця Емілія, яка живе в Україні, подзвонила повідомити про те, що раптово помер хтось із «далекої родини» у Польщі і що мені доведеться «вирішити одну важливу справу». Раптом виявилось, що цей хтось із «далекої родини» (кого я могла бачити хіба що коли мені було кілька років) весь час жив у будинку, який належав моїй прабабусі Агаті, а зараз, виходить, моїй бабусі.

Цікаво, що жодних документів на власність бабуса теж не мала, лише впевненість, що те, що залишилося належить їй. Із цим знанням я взяла квиток на дешевий літак із Брюсселю, де жила на той момент, і прилетіла в Познань, який за картою знаходився найближче до села, де був будинок. Крім того, у Познані жила моя подруга Вероніка – з нею ми разом вчилися на мистецькій програмі в Брюсселі кілька років тому. Пам'ятаю, що погостивши кілька днів на її затишному горищі, ми разом зібралися на пошуки будинку, позичивши мамину машину.

WALIZKA

Wszystko zaczęło się w 2017 roku. Moja babcia Emilia, która mieszka w Ukrainie, zadzwoniła i powiadomiła, że w Polsce nagle ktoś zmarł z „dalekiej rodziny” i że będę musiała „załatwić jedną ważną sprawę”. niespodziewanie okazało się, że ten ktoś z „dalekiej rodziny” (którego prawdopodobnie mogłam widzieć, gdy miałam kilka lat) mieszkał w domu, który należał do mojej prababci Agaty, a teraz – jak się okazuje – należy do mojej babci.

Co ciekawe, żadnych dokumentów własności babcia również nie miała. Była tylko pewna, że to, co pozostało, jej się należy. Z tą wiedzą kupiłam bilet na tani lot z Brukseli, gdzie wtedy mieszkałam, i przyleciałam do Poznania, który według mapy był najbliżej do wsi, gdzie stał dom. Oprócz tego w Poznaniu mieszkała moja przyjaciółka Weronika. Kilka lat temu razem z nią byliśmy stypendystkami programu dla artystów w Brukseli. Pamiętam, że po spędzeniu kilku dni na jej zacisznym poddaszu pożyczyłyśmy od jej mamy samochód i wybrałyśmy się razem na poszukiwanie domu.

Їхати довелось більше двох годин. На рівнинних полях Нижньої Сілезії стояла рання весна, земля ще не повністю прокинулась і придорожні села зі старими облупленими будинками і смогом від вугільного чаду видавалися покинутими хуторами. Чимдалі ми від'їжджали від європеїзованих міст, тим тьмянішою видавалася навколишня реальність. Пам'ятаю, що дорогою ми заїхали пообідати в кафе, що виявилось мисливським. Там можна було замовити собі дичину, а також ознайомитись із журналом від місцевої спілки мисливців. На фото із глянцевих сторінок на нас дивилися чоловіки із випуклими підборіддями й животами, які позували зі своєю зброєю та вбитими птахами, кабанами, лисицями, зайцями, косулями. Морди цих звірів із висолопленими язиками тепалися на обвислих тільцях і чомусь нагадували тіла сіл, які ми минали.

По дорозі я намагалася пригадати хоч якісь факти пов'язані із будинком, селом і самою прабабою Агатою, адже в 90-х наша сім'я часто приїжджала до неї в справах бізнесу, так би мовити. У той час, добре пам'ятаю, в Україні мамі затримували зарплату по 7–8 місяців або якщо ж таки виплачували, то гречкою, якимись закрутками чи навіть побутовою технікою. (Одного разу зарплатою за пів року лікарської роботи стала навіть пралка, яка пізніше стояла у ванній ще кілька років, бо до неї, як виявилось, не вистачило якихось важливих деталей). На щастя, живучи в селі, нас рятувало власне господарство. Досі пам'ятаю свою козу Моню, цю чорну дияволицю із білим трикутником на боці, яка тягала мене за собою, щоб потрапити у високі травах біля ріки Лючки. У Моні я видоювала літр приторного молока, що можна було обміняти на щось корисне в сусідів чи, зрештою, випити самій. Та навіть мале натуральне господарство й сільська система обміну продукції не могли вберегти батьків від заробітків у Польщі. Тим більше, що було де зупинитись.

Jechałyśmy ponad dwie godziny. Na równinnych polach Dolnego Śląska była wczesna wiosna. Ziemia nie w pełni się jeszcze obudziła, a przydrożne wsie ze starymi domami z odpadającym tynkiem i smogiem od dymu węglowego wydawały się opustoszałymi chutorami. Im bardziej zanurzałyśmy się w głąb, coraz dalej od zeuropeizowanych miast, tym coraz bardziej zamgłona wydawała się rzeczywistość. Pamiętam, jak po drodze zajechałyśmy do restauracji, która okazała się myśliwską. Można tu było zamówić dziczyznę, a także poczytać czasopismo, wydawane przez lokalny związek łowiecki. Ze zdjęć na stronach z kredowego papieru patrzyli na nas mężczyźni z nalanymi podbródkami i brzuchami, pozujący ze swoją bronią i zabitymi ptakami, dzikami, lisami, zającami, sarnami. Pyski tych zwierząt z wysuniętymi językami telepały się na obwisłych ciałach i przypominały ciała wsi, które mijałyśmy.

Po drodze starałam się przypomnieć jakieś fakty dotyczące domu, wsi, samej prababci Agaty, bo przecież często jeździliśmy do niej w latach 90. w sprawach biznesowych, że tak powiem. Wtedy – dobrze pamiętam – mamie nie dawali wypłaty po 7–8 miesięcy lub jeśli jednak dali, to w formie kaszy gryczanej, jakichś zakrętek czy nawet sprzętu AGD. (Raz nawet za wynagrodzenie za pół roku pracy lekarza posłużyła pralka, która potem stała w łazience jeszcze kilka lat, bo – jak się okazało – brakowało do niej jakiejs ważnej części). Na szczęście mieszkaliśmy na wsi i ratowało nas własne gospodarstwo. Do dziś pamiętam kozę Monię, tę czarną diabolicę z białym trójkątem na boku, która ciągnęła mnie, aby popaść się na wysokich trawach koło rzeki Luczki. Zdajałam z Moni około litr słodkawego mleka, które można było wymienić u sąsiadów na coś przydatnego czy zresztą samej wypić. Jednak to małe naturalne gospodarstwo i wiejski system wymiany płodami nie mogły ochronić rodziców przed pracą w Polsce. Tym bardziej, że mieli gdzie się zatrzymać.

Це були короткострокові вилазки із цілою родиною, де на різниці цін можна було щось заробити у сезоні. Бабуся Емілія в цих бізнес-поїздках була нашою головною бухгалтеркою й заодно маркетологинєю. Вона консультувала у питаннях вибору товару в Україні, креативних способах перевезення «контрабанди» через кордон і найкращих точках збуту. Поза сумнівом, Емілія була однією з найкращих спеціалісток у цій сфері, бо сама займалася «спекуляцією» вже кілька десятків років, попри те, що завжди мала стабільну роботу в комісійному магазині (своєрідному радянському секонд-хенді).

Отже, наша сім'я пакувала червоні Жигулі різним непотребом із чернівецького базару Калинівка, розфасовувала товар всеможливими кутками машини й рушала в довгу подорож. Хоча до села в Нижній Сілезії від нашого села на Прикарпатті можна було б доїхати за якихось 10–12 год, нам усім треба було пройти ритуал під назвою «польсько-український кордон». Добре пам'ятаю багатокілометрову чергу автівок, у якій ми чекали, бувало, кілька діб. Це було окреме життя, де твоїми тимчасовими сусідами могли стати «нормальні люди» чи «скоти», де брак туалету формував жіночі й чоловічі об'єднання, а обід перетворювався на колективний пікнік на узбіччі. У цій картині чекання пам'ять завжди вихоплює порядковий номер (наприклад, 1586), що прикордонники зазвичай малювали на склі машин, щоб хоч якось організувати чергу. Згадую, одного разу сталося чудо: нас попросили виїхати із загальної черги і швидко супроводили через кордон, попри те, що ми були чи не останніми. Виявилось, це сталося із милості начальника кордону, який оглядаючи чергу, зауважив, що в нашій машині є двоє малих дітей. Думаю, потім батьки, беручи нас до Польщі, марно сподівались, що таке ж чудо може статися знову.

To były krótkotrwałe wypadki z całą rodziną, gdzie na różnicach cenowych można było w sezonie coś zarobić. Babcia Emilia w biznesowych podróżach była naszą główną księgową i jednocześnie marketerką. Konsultowała się w sprawie wyboru ukraińskich towarów, kreatywnych sposobów przewozu przez granicę „przemytu” i najlepszych punktów zbytu. Bez wątpienia Emilia była jedną z najlepszych specjalistek w tym procederze, sama przecież zajmowała się „spekulacją” już kilkadziesiąt lat, pomimo że zawsze miała stabilną pracę w komisie (takim radzieckim lumpeksie).

Tak więc nasza rodzina zapakowywała czerwoną ładę różnym bzdzieciem z czerniowieckiego bazaru Kalinówka, upychała towar we wszelkie możliwe zakamarki samochodu i wyruszała w długą podróż. Chociaż z naszej wsi na Przykarpaciu do wsi na Dolnym Śląsku można było dojechać za około 10–12 godzin, to jednak musieliśmy przejść rytuał pod nazwą „granica polsko-ukraińska”. Dobrze pamiętam wielokilometrowe kolejki samochodów, w których czekaliśmy, bywało, że po kilka dób. To było całkiem inne życie, gdzie twoimi tymczasowymi sąsiadami mogli być „normalni ludzie” lub „bydło”, gdzie brak toalety tworzył męskie i żeńskie sojusze, a obiad przekształcał się w zbiorowy piknik na poboczu. W tej retrospekcji oczekiwania pamięć zawsze wyławia jakiś numer porządkowy (na przykład 1586), który funkcjonariusze zazwyczaj malowali na szybie samochodu w celu zorganizowania kolejki. Pamiętam, że raz stał się cud i poproszono nas o wyjechanie z ogólnej kolejki oraz szybko pokierowano przez granicę, pomimo że byliśmy prawie ostatni. Okazało się, że zlitował się nad nami kierownik przejścia granicznego, który podczas inspekcji kolejki zauważył w naszym samochodzie dwoje małych dzieci. Myślę, że potem rodzice, zabierając nas do Polski, mieli marną nadzieję, że taki cud może się powtórzyć.

Поїздки в Польщу асоціювались у мене із чимось кольоровим і солодким. Недаремно перше слово, яке я вивчила по-польськи, було «льоди». До цього я ніколи не куштувала кольорового й закрученого доверху італійського морозива. Мене захоплювало, що таке диво можна було купити просто посеред вулиці міста. Чому ж у нашому єдиному сільському магазині такого не продавали? Зазвичай, коли нам хотілося морозива вдома, ми займалися власними морозивними експериментами: колотили до купи свіже яйце, сметану й цукор, від чого виходила жовта мікстура, що здавалася нам найсмачнішим винаходом. Найголовніше, що його можна було не купляти, а будь-коли дістати із морозильника.

Самої Агати моя пам'ять не зберегла, хіба що її стопи – важкі й мозолисті. Вони повільно пересувалися по старій підлозі, вкритій дрібними трісками від дрів. А ще пам'ятаю її кухню, де висів великий тканий календар із 70-х. На кухні завжди гарно пахло й було відчуття затишку, можливо, через велику піч, на якій Агата постійно щось готувала. Крім цього, я добре пам'ятаю один момент, який стався зі мною недалеко від будинку Агати, а саме в продовольчому магазинчику. Одного дня я забігла туди, щоб прикупити кілька кольорових круглих жуйок у довгих алюмінієвих позлітках – бум продажів у 90-х. У магазині я застала розмову продавчині з однією пані, яка хотіла вибрати парасольку до свого цілковито фіолетового луку. А між парасольок були яскраво-жовті, блакитні, зелені, і, звісно, фіолетові. Коли відповідну парасольку вибрали й пані гордо вийшла із магазину та пішла з нею вулицею села, я ще довго дивилася їй услід на це буйство кольору. Протягом багатьох років ця ситуація постійно поверталася до мене в пам'яті, нагадуючи про конкретне місце на карті. Я неодноразово себе питала:

«Що особливого було для моєї дитячої свідомості в цьому епізоді? Контраст кольорів, які я пов'язувала із «закордоном» чи, можливо,

Wyjazdy do Polski kojarzyły mi się z czymś kolorowym i słodkim. Nie bez powodu pierwszym słowem, którego nauczyłam się po polsku, były „lody”. Przedtem nigdy nie próbowałam kolorowego i zakręconego do góry lodu włoskiego. Byłam zachwycona, że takie чудо można po prostu kupić na ulicy miasta. Dlaczego w naszym jedynym wiejskim sklepie takiego nie sprzedawali? Zazwyczaj, kiedy zachciewało się nam w domu lodów, to eksperymentowaliśmy z własnymi lodami: razem ubijaliśmy świeże jajko, śmietanę i cukier, z czego powstawała żółta masa, która wydawała się nam najsmaczniejszym wynalazkiem. A co najważniejsze – nie musieliśmy ich kupować, tylko w każdej chwili mogliśmy je wyciągnąć z zamrażalnika.

Samej Agaty moja pamięć nie zachowała, chyba że jej stopy – duże i zrogowaciałe. Powoli przesuwały się po starej podłodze z porozrzucanymi drobnymi drzazgami z drewna na opał. Pamiętam jeszcze kuchnię, gdzie wisiał wielki tkany kalendarz z lat 70. W kuchni zawsze ładnie pachniało i czuło się klimat zacisza, możliwe, że dzięki wielkiemu piecowi, na którym Agata stale coś gotowała. Oprócz tego dobrze pamiętam jeden epizod, który wydarzył się z moim udziałem niedaleko domu Agaty, a dokładniej – w sklepie spożywczym. Pewnego dnia wbiegłam tam, aby kupić kilka kolorowych okrągłych gum do żucia w długich aluminiowych sreberkach – hicie sprzedaży w latach 90. W sklepie zastałam sprzedawczynię rozmawiającą z jedną panią, która chciała wybrać parasolkę do swojego całkowicie fioletowego ubioru. A wśród parasolek były jasnożółte, błękitne i fioletowe, rzecz jasna. Kiedy już wybrały odpowiednią parasolkę, a pani wyszła dumnie ze sklepu i szła po wiejskiej drodze, to długo patrzyłam za nią i na tę feerię kolorów. Przez wiele lat ta sytuacja wracała uparcie do mnie w pamięci, przypominając o konkretnym miejscu na mapie. Niejednokrotnie pytałam siebie:

– Co było takiego szczególnego dla mojej dziecięcej świadomości w tym epizodzie? Kонтраст kolorów, który kojarzył mi się z „zagranicą”, czy

усвідомлення того, що щось можна купляти не із необхідності, а для власного задоволення? Зрештою, може, це було моє перше пізнання «краси»?».

GPS накінець привів нас із Веронікою до села Вінсько, яке стриміло із зеленого пагорбу. Найвищою точкою сільського горизонту ще здалеку став гострий шпиль костюлу, а біля в'їзду нас зустріла величезна закинута споруда з обваленим дахом із черепиці. Подруга зауважила, що вона нагадувала мистецьку резиденцію у французькому селі, куди ми разом їздили показувати свої роботи після кожного навчального блоку:

«Можливо, ти колись тут таке саме зробиш?» – зауважила вона цілком серйозно.

На перший погляд, село було пересічним польським центром гміни з однією центральною дорогою та класичним маленьким ринком у центрі. Ми минули бензинову станцію – одну з основних точок сільської соціалізації – і звернули з основної дороги в бік. Нарешті, за 50 метрів до кінця села, між двох величезних ясенів, під якими розмістилися точки з продажу гранітних надгробків, GPS повідомив, що ми прибули в місце призначення. Огледівшись, виявилось, що будинок, який ми шукали, наче загруз у землі нижче від рівня дороги: він стояв у брудному кольорі, частини зовнішньої штукатурки відпали, кілька дерев'яних вікон незграбно перекосилились, а погнуті ринви й поцвіла черепиця робили із так званого німецького спадку архітектурну карикатуру. Єдине, що тішило око в цій розвалюсі були хіба що власноруч намальовані бутони червоних квітів, що прикрашали фасад. А ще вишні в саду, які якраз квітли і трохи заступали решту безладу біля будинку.

może uświadomienie sobie tego, że coś można kupić nie tylko z potrzeby, ale też dla własnej przyjemności? W końcu może to było moje pierwsze doświadczenie „piękna”?

Nareszcie GPS przywiódł nas z Weroniką do wsi Wińsko, która sterczała spoza zielonego wzgórza. Najwyższym punktem wiejskiego krajobrazu, widocznym już z daleka, była ostra iglica kościoła, a przy wjeździe przywitał nas porzucony budynek z zawalonym dachem pokrytym dachówkami. Przyjaciółka zauważyła, że przypominał rezydencję dla artystów we francuskiej wsi, gdzie razem jeździliśmy pokazywać swoje prace po każdym bloku szkoleniowym.

– Być może zrobisz tu kiedyś tak samo – stwierdziła całkiem serio.

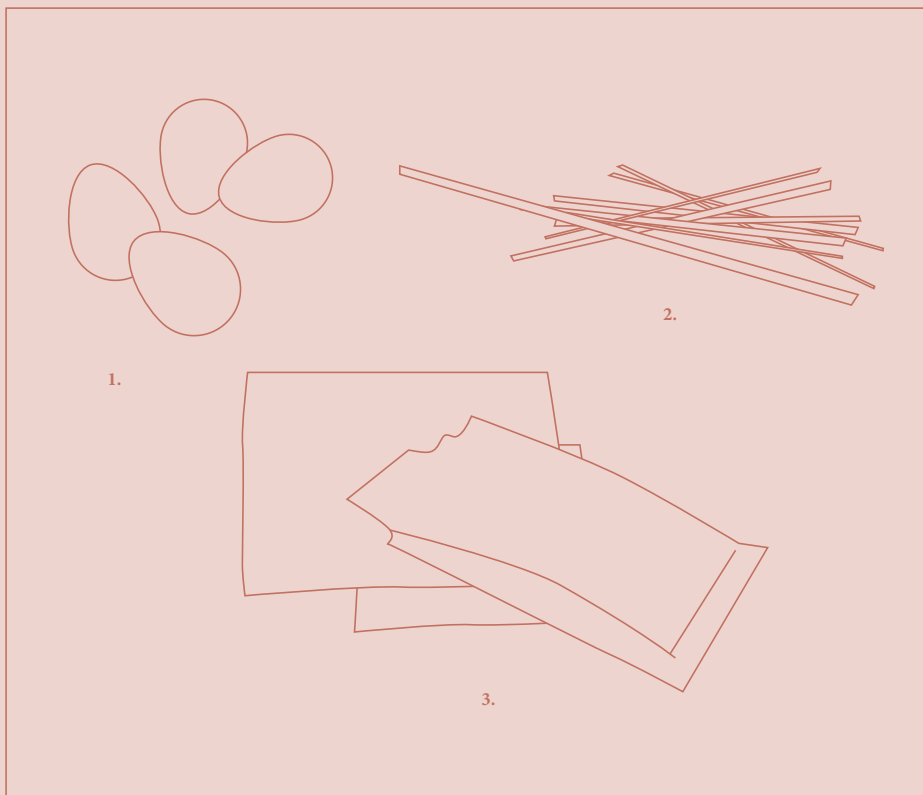
Na pierwszy rzut oka miejscowość wyglądała na zwykłą polską wieś gminną z jedną centralną ulicą i typowym małym rynkiem w centrum. Minęliśmy stację benzynową – jedno z podstawowych miejsc kształtowania się relacji społecznych na wsi – i z głównej drogi skręciłyśmy w bok. Nareszcie 50 metrów przed końcem wsi, wśród olbrzymich dwóch jesionów, pod którymi znajdowały się budki, gdzie sprzedawano płyty nagrobne, GPS wskazał, że jesteśmy na miejscu. Po rozejrzeniu się okazało się, że dom, którego szukałyśmy, jakby ugrzązł w ziemi poniżej poziomu drogi. Stał w brudnym kolorze, część tynku odpadła, kilka okien przekrzywiło się niezgrabnie, a powyginane rynny i zamszone dachówki tworzyły z tak zwanego ponemieckiego spadku karykaturę architektury. Jedyne, co cieszyło oko w tej ruinie, to odręcznie malowane bukiety czerwonych kwiatów ozdabiających fasadę domu. I jeszcze wiśnie w sadzie, które właśnie zakwitły i trochę zasłaniały resztę bałaganu obok domu.

Коли ми з подругою обережно увійшли всередину будинку, запах смерті одразу заткнув наші носи. Здавалось, що затхле повітря ткало навколо якісь страшні сценарії того, що відбувалося тут протягом років. Весь побут «далекої родини» обмежувався двома житловими кімнатами, де все було тьмяним і понурим, покритим невидимою пеленою трагізму. Брудний посуд досі стояв поскладений на купу, а зі стелі на кухні відвалився шматок штукатурки, очевидно, через підтік із даху. Виявилось, що родина жила тільки в одній частині будинку, натомість та, де до 1993 року жила Агата, залишилася закинутою. Виглядала вона як по війні: вирвана дерев'яна підлога, перекинутий креденс із 50-х, розкидані газети й безліч якихось закруток і пляшок від горілки – великих і отих «одноразових». Здається, одна із великих бід маленьких сіл прокралася і в'їлася в цей будинок так само, як і пліснява на стінах.

Я повільно піднялась на стрих будинку дерев'яними скрипучими сходами, щоби подивитися, звідки могла протікати вода на кухні. Перше, що мене зустріло – це величезне павутинне мереживо – мені точно не раді в цьому царстві мороку. На підлозі лежали всеможливі шматки мотлоху і, здається, щурячого гівна. Під черепицею висіли гнізда ос, а під комином, що стримів доверху, виднілася цегляна чорна схованка із дерев'яними дверцятами, із якої мали от-от вилізти персонажі з картин Ієроніма Босха. Набравшись відваги, я ступила трохи глибше і з-під стосу пожовклих газет і банок із невідомими закрутками, витягла стару діряву валізу. Не знаю, що мене спонукало полізти по неї. Можливо, думка, що там міг знайтися якийсь скарб, який випадково забули колишні мешканці будинку? Чи, навпаки, квінтесенція найстрашніших уявлень про це незнайоме місце? Стовбур пилу миттєво рознісся смерчем по стриху, ніс знову забило запахом із минулого століття, а валіза, обірвавши ручку, розчепірилась надвоє і висипала якийсь хлам на підлогу. Купа поодиноких соломинок, яскраві обгортки цукерок, шкаралупа від яєць,

Gdy weszliśmy ostrożnie z przyjaciółką do domu, zapach śmierci od razu zapchał nam nosy. Wydawało się, że stęchłe powietrze naokoło tkało straszne scenariusze tego, co odbywało się tu przez lata. Całe życie codzienne „dalekiej rodziny” było ograniczone do dwóch zamieszkałych pokoi, gdzie wszystko było przygnione i ponure, przykryte niewidzialną zasłoną tragizmu. Brudne naczynia nadal leżały złożone na kupie, a ze ściany w kuchni odpadł kawał tynku, oczywiście wskutek przecieku dachu. Okazało się, że rodzina mieszkała tylko w jednej części domu, natomiast ta, w której żyła Agata, pozostawała opuszczona. Wyglądało to raczej jak po przejściu wojny: wyrwana drewniana podłoga, przewrócony kredens z lat 50., porozrzucane gazety oraz masa jakichś zakrętek i butelek od wódki, takich dużych i „małpek”. Wydaje się, że jedno z wielkich nieszczęść małych wiosek zakradło się i wżarło w ten dom, zupełnie jak pleśń na ścianach.

Weszłam powoli po drewnianych skrzypiących schodach na strych, aby zobaczyć, skąd mogła ciec woda do kuchni. Pierwsza rzecz, którą napotkałam, to wielka pajęcza sieć – na pewno imperium mroku nie jest zadowolone z mojej wizyty. Na podłodze leżały wszelkie możliwe kawałki rupieci i chyba szczurze odchody. Pod dachówkami wisiały gniazda os, a pod kominem, ciągnącym się do góry, widać było czarny ceglany schowek z drewnianymi drzwiczkami, z którego za chwilę miały wyjść postacie z obrazu Hieronima Boscha. Siłąc się na odwagę, weszłam trochę głębiej i spod stosu pożółkłych gazet i słoików z nieznanymi zakrętkami wyciągnęłam starą dziurawą walizkę. Nie wiem, co mnie pchnęło, aby po nią sięgnąć. Być może myśl, że tam mógł znajdować się jakiś skarb, o którym przypadkowo zapomnieli mieszkańcy domu? Czy na odwrót – kwintesencja najstraszniejszych wyobrażeń o tym nieznanym miejscu? Słup kurzu natychmiast rozniósł się jak trąba powietrzna po strychu – znowu nos był zapchany zapachem z ubiegłego wieku, a walizka, z której zerwała się rączka, rozczapierzyła się na pół i wysypała jakiś chłam na podłogę. Masa pojedynczych słomek, jaskrawe papierki po cukierkach,

Zawartość walizki: 1. skorupki jaj, 2. masa pojedynczych słomek, 3. jaskrawe papierki po cukierkach;

Зміст валізи: 1. яєчні шкаралупи, 2. маса одиничних соломинок, 3. яскраві обгортки із цукерок

якісь маленькі дерев'яні палички, тюбики із твердою речовиною... На перший погляд, це все виглядало як відьомські знаряддя для темного ритуалу, який проводили просто тут, у схованці із дерев'яними дверцятами. Однак, серед усіх деталей знайшовся експонат, який частково прояснив ситуацію. Це був шматок яєчної шкаралупи, щось на зразок писанки, але прикрашеної різними геометричними витинанками із соломи й позліток. Дивовижно, як настільки несумісні речі могли враз скластися в пазл на краєчку розбитого яйця, яке, до всього, рясніло кольорами і формами.

«Краса по-народному» – чомусь подумала я в той момент і заховала шматок яйця собі в кишеню.

У цей день ми із Веронікою залишилися переночувати в селі, у подружки бабусі Емілії, родина якої походила із Харкова. Після війни вони репатріювалися до Польщі й отримали помешкання в будинку, що раніше належав заможному німецькому адвокату. А оскільки родина була вчительською, то їй перепав найкращий поверх з адвокатським кабінетом та єдиною на той час ванною кімнатою у селі. Пані Стефанія – симпатична жінка із довгими яскравими нігтями, стрункою фігурою та акуратною сивою зачіскою. Вона постійно палила довгі «жіночі» цигарки й наповнювала квартиру густим димом, перетворюючи її на лабіринт із несподіванками. Під час екскурсії квартирою, вона затрималася на описі своєї німецької ванної кімнати:

«Біла плитка із надщербленими від часу краями та викладені понад нею смарагдові продовгуваті мушлі – на 100 % оригінальні. Саму ж ванну довелося викинути. Натомість, ми встановили душеву кабину й підібрали до кольору мушель відповідну поліетиленову штормку, щоби не розхлюпувати воду. Унітаз теж довелося замінити».

skorupki jaj, jakieś małe drewniane patyczki, tubki z twardą substancją... Na pierwszy rzut oka wyglądało to jak narzędzia wiedzy do mrocznego rytuału, który odbywał się właśnie tu, w schowku za drewnianymi drzwiczkami. Wśród wszystkich tych drobiazgów znalazł się jednak eksponat, który częściowo wyjaśnił sytuację. To był kawałek skorupy po jajku, coś w stylu pisanki, ale ozdobionej różnymi geometrycznymi wycinankami ze słomy i sreberka. Dziwne, że na tyle niepasujące do siebie rzeczy potrafiły nagle ułożyć się w puzzle na krawędzi rozbitego jajka, które oprócz tego mieniło się kolorami i formami.

– Piękno na ludowo – pomyślałam w tym momencie i schowałam kawałek jajka do kieszeni.

Tego dnia zostaliśmy z Weroniką na nocleg we wsi u przyjaciółki babci Emilii, której rodzina pochodziła z Charkowa. Po wojnie wszyscy wyjechali w ramach repatriacji do Polski i dostali to mieszkanie w domu, należącym wcześniej do zamożnego niemieckiego adwokata. A ponieważ rodzina była nauczycielska, stąd też otrzymali najlepsze piętro z gabinetem adwokackim i jedyną wówczas łazienką we wsi. Pani Stefania była sympatyczną kobietą z długimi jaskrawymi paznokciami, smukłą sylwetką i zadbaną siwą fryzurą. Stale paliła długie damskie papierosy i wypełniała mieszkanie gęstym dymem, tworząc w ten sposób z niego labirynt z niespodziankami. Podczas zwiedzania mieszkania zatrzymała się na opisie tej ponemieckiej łazienki:

– Biała płytką z wyszczerbionymi wskutek upływu czasu krawędziami i wyłożone ponad nią szmaragdowe wydłużone muszle były na 100 procent oryginalne. Samą wannę trzeba było wyrzucić. Zainstalowaliśmy za toabinę prysznicową i dobraliśmy do koloru muszli odpowiednią zasłonkę z tworzywa sztucznego, żeby woda się nie rozchlapываła. Sedes też trzeba było wymienić.

У кімнаті, у якій ми ночували, нічого не нагадувало про минулих власників: типові шпалери й маленька меблева стінка часів Польської Народної Республіки, розкладний диван, величезна іграшка ведмедя, яка сюрреалістично виблискувала своїми кислотними кольорами, та жива пальма, що вже давно переросла висоту кімнати і стелилася вздовж стелі. Розглядаючи запилене пальмове листя, я випадково запримітила, що вгорі рослина випирає один із гіпсокартонних квадратів, шукаючи додаткового простору поза штучно створеною перешкодою. Виявилось, що за навісною стелею був ще один темний простір, куди пальма тягнулася гіллям, незважаючи на брак світла. Виходить, ремонт тут швидше прикрив попередній історичний шар, а не знищив його. На мить мені здалось, що в цій квартирі, як і всьому селі, є якась подвійна стеля й темний простір посередині, який можна досвідчити тільки якщо станеш такою рослиною із довгим гіллям. Але для цього треба заземлитися, рости на своїй «благодатній землі», нехай і куплений у супермаркеті зі знижкою.

У цей вечір я говорила скайпом з Емілією, розповідала про день, допитувалася про Агату і валізу. Бабуся не пам'ятала деталей, але згадувала, що так, прабабуся займалася виготовленням «прикрашанок». Це було щось між крашанками і писанками, для яких основними оздоблювальними елементами були солома та різний блискучий непотріб, що клеївся.

«Вона була точно як ти, артистка – підсумувала бабуля, – як мала гроші, то одразу спускала все за день–два, а потім думала, де заробити. То «прикрашанки», то шкатулки із дерева робила, то рамки для картин. Вона ж за професією була столяром-плотником. А ще на весіллях підробляла: готувала на кухні зі своїми дівками. Ти ж знаєш, що твоя прабаба вела «Коло сільських господинь»? Це така спілка була після війни, де

W pokoju, gdzie nocowaliśmy, nic nie przypominało o poprzednich właścicielach: typowe tapety i mała meblościanka z czasów PRL, wersalka, wielki pluszowy miś, który surrealistycznie błyszczał swoimi kwaśnymi kolorami, oraz żywa palma, która już dawno przerosła wysokość pokoju i ścieliła się wzdłuż sufitu. Oglądając zakurzone liście palmy, przez przypadek zauważyłam, że na górze roślina wypycha jedną płytę gipso-kartonową, szukając dodatkowej przestrzeni poza sztucznie stworzoną przeszkodą. Okazało się, że za podwieszanym sufitem istniała jeszcze jedna ciemna przestrzeń, do której parły gałęzie, nie zważając na brak światła. To znaczy, że remont nie zniszczył poprzedniej warstwy historycznej, lecz raczej ją przykrył. Na chwilę wydało mi się, że w tym pokoju, a także w całej wsi istnieje jakiś podwójny sufit i mroczna przestrzeń pośrodku, którą można poznać, jeśli tylko staniesz się taką rośliną z długimi gałęziami. Ale najpierw trzeba się posadzić w donicy i urosnąć na swojej „szczodrej ziemi”, nawet tej kupionej na wyprzedaży w supermarkecie.

Tego wieczoru rozmawiałam przez Skype'a z Emilią, opowiadałam o dniu, wypytywałam o Agatę i walizkę. Babcia nie pamiętała szczegółów, ale wspominała, że rzeczywiście – prababcia zajmowała się wyrobem „okras”. To było coś pomiędzy kraszankami i pisankami, których podstawowym elementem zdobniczym były naklejona słoma i różne błyszczące pozostałości.

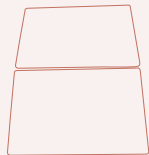
– Była zupełnie jak ty, artystką – podsumowała babcia. – Gdy miała pieniądze, to od razu w ciągu jednego–dwóch dni wszystko przepuszczała, a potem zastanawiała się, gdzie zarobić. To „okrasy”, to szkatułki z drewna robiła, to ramki do obrazów. Przecież z zawodu była stolarzem i cieślą. Dorabiała też jeszcze na weselach – gotowała na kuchni ze swoimi dziewczętami. A wiesz, że twoja prababcia prowadziła Koło Gospodyń Wiejskich? To było takie stowarzyszenie powojenne, w którym kobiety i tańczyły, i pomagały sobie nawzajem... No i jest taka legenda – ale nie wiem, czy to prawda – że Agata na konkurs w sąsiednim mieście sama zrobiła wóz konny bez żadne-

жінки і танцювали і помагали одна одній... Так от, є одна легенда, але я не знаю, чи правда, що Агата на конкурс у сусідньому місті сама зробила віз для коня без жодного цвяха! Дівки напекли калачів і вони на тому возі, співаючи, приїхали на конкурс і взяли гран-прі. За це їм ще потім путівку в Краків виписали. Чисте чудо».

Потім Емілія все допитувалася, що я робитиму далі із хатою, землею, чи я шукаю покупця на ділянку, за скільки думаю продати і що потім із грошима зроблю. Єдине, що відповіла бабусі тоді, це те, що доведеться приїхати сюди ще кілька разів – за один раз не все вдасться організувати, особливо із документами. Поза тим, треба повивозити сміття з двору, будинку... Словом, навести лад у всьому.

«Може, у стінах, яким більше ста років, навіть вдасться знайти якийсь скарб...» – хотіла пожартувати із нею. На що вона мене одразу перебила й серйозно заявила:

«Дивись, може бути й наоборот – щоб скелет часом не знайшовся!».

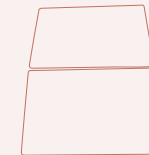
БАЛІЗА

go gwoźdź! Dziewczęta napiekły ciast i przyjechały na tym wozie ze śpiewem na konkurs i zdobyły Grand Prix. Dodatkowo jeszcze wygrały wycieczkę do Krakowa. Istny cud.

Potem Emilia dopytywała, co zrobię z chałupą, ziemią, czy szukam kupca na działkę, za ile chcę sprzedać i co zrobię z pieniędzmi. Pamiętam tylko, że odpowiedziałam wtedy babci, że trzeba będzie tu przyjechać jeszcze kilka razy. Za jednym razem nie da się wszystkiego załatwić, szczególnie jeśli chodzi o dokumenty. Poza tym trzeba wywieźć śmieci z podwórka, domu... Słowem – doprowadzić wszystko do ładu.

– Może w ścianach, które mają ponad 100 lat, uda się nawet znaleźć jakiś skarb... – chciałam z nią żartować. Na co od razu przerwała mi i poważnie oznajmiła:

– Uważaj, żeby nie było na odwrót, żeby ci czasem jakiś szkielet nie wypadł!

WALIZKA

Agata i Koło Gospodyń Wiejskich, fot. archiwum rodzinne Wiktorii Myroniuk
Agata i Коло сільських господарок, фот. сімейний архів Вікторії Миронюк

У ПОШУКАХ АГАТИ

Проект реалізується в рамках програми стипендій
Міністерства культури та національної спадщини Гауде Полонія

Авторка:
ВІКТОРІЯ МИРОНЮК

Переклад з української мови:
ЯРОСЛАВ ПРИСТАШ

Редактори польської версії:
ГЖЕГОЖ СТАНІШЕВСЬКИЙ

Кураторська допомога:
НАТАЛІЯ КРАВЧИК

Графічний дизайн та композиція:
МАГДА ВОЛЬНІЦКА

ISBN: 978-83-65732-14-9

Видавець:
ГАЛЕРЕЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА В М. ОПОЛЕ, 2020

Галерея є самоврядувальним органом культури Міста Ополе

IMPRESSUM

W POSZUKIWANIU AGATY

Projekt realizowany w ramach Programu Stypendialnego
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego Gaude Polonia

Autorka:
WIKTORIA MYRONIUK

Przekład z języka ukraińskiego:
JAROSŁAW PRYSTASZ

Redakcja wersji polskiej:
GRZEGORZ STANISZEWSKI

Opieka kuratorska:
NATALIA KRAWCZYK

Projekt graficzny i skład:
MAGDA WOLNICKA

ISBN: 978-83-65732-14-9

Wydawca:
GALERIA SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ W OPOLU, 2020

Galeria jest samorządową instytucją kultury Miasta Opola

IMPRESSUM

